

Različitost vizija o geopolitičkim i geostrateškim izazovima i ulozi NATO-a: izbor odgovora na izazove kao odrednica budućega karaktera i uspješnosti NATO-a

*Petar Kurečić**

Sažetak

Usporedbom dviju geopolitičkih i geostrateških vizija o strateškim izazovima i ulozi NATO-a u suvremenom svijetu i bliskoj budućnosti pokušava se ukazati na različitost izazova koji stoje pred NATO-om. Dvije vizije koje se obrađuju identificiraju izazove i predlažu odgovore na izazove. Različitost identificiranih izazova i predloženih odgovora na izazove pokazatelj je različitosti vizija. Identifikacija izazova i opasnosti razlikuje se ovisno o autorima vizija i ciljevima koje su isti željeli postići. Ključnim geopolitičkim i geostrateškim izazovima za NATO u budućnosti označuju se: sigurnosni izazovi iz šire regije Bliskog istoka, sve veće značenje kontrole nad izvorima energije, tj. nalazištima nafte i plina, ekonomsko, političko i vojno jačanje NR Kine, odnosi NATO-a u cjelini i pojedinih članica s Rusijom te unutarnji odnosi u NATO-u. Obraduje se i problematika identificiranja strateških ciljeva kao rezultata trendova na koje NATO mora pronaći odgovore te definiranja buduće uloge NATO-a s obzirom na geografski prostor i djelovanje, tj. hoće li NATO ostati regionalna sigurnosna organizacija ili će postati *de facto* globalni sigurnosni čimbenik koji zastupa i štiti interese članica na globalnoj razini.

Ključne riječi: NATO, geopolitički i geostrateški izazovi, geopolitičke vizije, strateški ciljevi, ekonomska kriza.

Uvod

U razdoblju koje se proteže otprilike od polovine 2008. godine najvažniji trenutak koji obilježuje Sjevernu Ameriku (kad je NATO u pitanju, ovaj pojam poistovjećuje se s Angloamerikom, tj. SAD-om i Kanadom) i Europu jest ekonomska kriza koja je 2009., pa i 2010. godine, za mnoge države s ova dva kontinenta značila i recesiju. Članice NATO-a našle su se suočene s velikim problemima kad je u pitanju održavanje postignute

* Doc. dr. sc. Petar Kurečić, docent na Sveučilištu Sjever, e-mail: petar.kurecic@unin.hr

razine obrambenih kapaciteta. Još je više u pitanje došao daljnji razvoj obrambenih kapaciteta (barem u većini članica NATO-a), ali i odvijanje misija koje se pred NATO postavljaju kao nužni odgovori na suvremene geopolitičke i geostrateške izazove. To se razdoblje otprilike može poistovjetiti s održavanjem triju sastanka na vrhu (*summita*) NATO-a, onim u Strasbourgu i Kehl u travnju 2009., u Lisabonu u studenom 2010. i u Chicagu u svibnju 2012. godine. Turbulentno i teško razdoblje, ne samo za NATO nego i za Europu i Sjevernu Ameriku u cjelini, na svim je poljima društvenog života utjecalo na promjenu strateških ciljeva NATO-a, kao i na razvoj različitih vizija o strateškoj ulozi NATO-a u budućnosti. Iako se nikako ne može ustvrditi da je ekonomska kriza jedini aspekt koji utječe na vizije razvoja i uloge NATO-a u budućnosti, njezin utjecaj ipak djeluje na suočavanje sa stvarnosti i dovođenje želja u sklad s ostvarivim mogućnostima. Ključnom odrednicom različitih vizija o budućoj strateškoj ulozi NATO-a mogu se označiti različiti strateški ciljevi SAD-a i Europe (i sredstva za njihovo ostvarivanje), kao i različito nastrojene skupine strateških mislilaca koji utječu na stvaranje strateških vizija i koji su utjecali na stvaranje sadašnjeg Strateškoga koncepta NATO-a usvojenog 2010. godine na sastanku na vrhu u Lisabonu. Upravo se ovdje, među ostalim, donose usporedbe dviju strateških vizija, od kojih je jedna vrlo značajno utjecala na oblikovanje Strateškoga koncepta NATO-a.

U Deklaraciji NATO-ova sastanka na vrhu održanog 2009. godine u Strasbourgu i Kehl¹ stoji da su iskustva u Afganistanu i na Balkanu pokazala da suvremeni sigurnosni izazovi zahtijevaju sveobuhvatan pristup međunarodne zajednice koji uključuje civilne i vojne mjere te koordinaciju. To se osobito odnosi na suradnju i napredak u koordinaciji djelovanja, postignut s Europskom Unijom i Ujedinjenim narodima.

S obzirom na kumulativan učinak suvremene ekonomske krize i suvremenih geopolitičkih/geostrateških izazova koji se postavljaju pred NATO, postavljaju se pitanja o budućim mogućnostima odgovaranja na ove izazove kad je u pitanju NATO:

1. Što će biti s budućnosti sjevernoameričko-europskog savezništva?
2. Kako će se, zbog velikih ušteda u izdvajanjima za obranu među većinom članica NATO-a, osigurati odvijanje misija nametanja i održavanja mira u budućnosti energetske sigurnosti i osiguravanja zaliha?
3. Kakva je budućnost interoperabilnosti i suradnje unutar NATO-a s obzirom na evidentno i kontinuirano povećavanje razlike u kapacitetima, ponajviše između SAD-a i ostalih članica NATO-a, ali i između većih i manjih europskih članica?
4. Možemo li u budućnosti očekivati „višekratni“ NATO, u kojem će SAD biti zadužen za obavljanje zahtjevnih vojnih misija, koje uključuju i suzbijanje regi-

1 http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52837.htm?mode=pressrelease

onalnih kriza, pa i promjene režima, a Europa za operacije održavanja mira i humanitarne operacije?

5. Je li budućnost NATO-a zaista u „globalnom angažmanu i prisutnosti“?

Geopolitički izazovi NATO-u: suvremeni i budući

Geopolitičkih izazova koji se postavljaju pred NATO ima više. Za potrebe ovoga rada identificirano je, prema mišljenju autora, pet ključnih geopolitičkih izazova. Različitim vizija o budućnosti NATO-a razmatra se kroz usporedan pregled izazova identificiranih u dva dokumenta koja se analiziraju u radu.

Prvim izazovom može se označiti angažiranost NATO-a i SAD-a u široj regiji Bliskog istoka i američka politika prema tom dijelu svijeta. Naime promjena u američkom geopolitičkom interesu, koja se, u geografskom smislu, javlja posebice nakon 11. rujna i angažmana u Afganistanu te Iraku, predstavlja realnost.² Sastoji se od fokusiranja interesa i angažiranja američke vojne sile, kao i političkih i diplomatskih napora, na prostore jugoistočno, ali u recentnom razdoblju i južno od granica Europe. Na Bliskom istoku i u regiji Perzijsko-arapskog zaljeva SAD je prisutan i angažiran i otprije, još iz vremena početaka Hladnog rata, ali raspadom SSSR-a i nakon 11. rujna otvoreni su potpuno novi prostori za angažman, poput Srednje Azije, kao i prostori za jači angažman, u Sjevernoj Africi i na tzv. Rogu Afrike (the Horn of Africa). SAD-u su otvoreni novi prostori za angažiranje, ali su ujedno ratovi koji su vođeni u Afganistanu i Iraku uzrokovali tolike troškove i dugove da se SAD našao u velikoj dužničkoj krizi, dok je Rusija istodobno, zarađujući mnogo na visokim cijenama nafte, a sve više i plina, uspjela ojačati vojno i politički. NATO je također pokazao interes za dijelove svijeta koji su prepoznati kao geopolitički i geostrateški bitni, a ujedno su to i dijelovi svijeta koji generiraju neke od suvremenih sigurnosnih izazova.

Drugi geopolitički izazov predstavlja sve veće geopolitičko značenje izvora energije, prvenstveno nafte, ali i prirodnog plina. Ovisnost SAD-a i većine ostalih članica NATO-a o uvoznjoj nafti, uglavnom iz najnestabilnijih regija svijeta, koje obilježavaju i suvremeni sigurnosni izazovi poput terorizma, čini energetske sigurnost sve višim prioritetom na listi ciljeva NATO-a. Sve manji izvori energije i sve veća potrošnja, posebice u novim jakim i velikim ekonomijama (Kina, Indija) čine borbu za osiguravanje vađenja i sigurne dopreme izvora energije prvorazrednim geopolitičkim izazovom sadašnjosti i još većim izazovom budućnosti. Razdoblja jeftine nafte, kao i jeftinog plina, definirala su prošlost. Ostaje samo pitanje je li moguća sigurnost opskrbe koja bi zadovoljila potrebe najvećih potrošača u idućih nekoliko desetljeća, kad će, procjenjuje se, zalihe nafte početi nestajati.

² Više u: Orfy, M. M., *NATO and the Middle East: The Geopolitical Context Post-9/11*, Routledge Studies in Middle Eastern Politics, Routledge, London, 2011.

Treći je geopolitički izazov kontinuitet jačanja, ekonomskog, vojnog i političkog, NR Kine kao druge svjetske sile i države čije ambicije za širenje utjecaja daleko prelaze granice regije u kojoj se nalazi. Promatrajući njezin ekonomski utjecaj i uključenost u gospodarske tokove, teško da se može naći dio svijeta u kojem NR Kina nema svoj utjecaj. Povećanje potrošnje prirodnih resursa, a posebice nafte, i više je nego evidentno. Primjerice 2007. godine potrošnja nafte u NR Kini povećala se za 16 posto, a računa se da će oko 2030. godine NR Kina trošiti 10 posto ukupne svjetske potrošnje nafte. Istodobno, u iduća dva desetljeća potrošnja prirodnog plina u NR Kini udvostručit će se.³ NR Kina ujedno u regijama bogatim prirodnim resursima širi svoj utjecaj i postaje sposobna ovladavati sve većim mogućnostima osiguravanja uvoza prirodnih resursa kao što su nafta, minerali, rude, drvo itd. Upravo NR Kina predstavlja najveći izazov državama članicama NATO-a, prvenstveno SAD-u, za osiguravanje dovoljnih količina prirodnih resursa u budućnosti. Buduća geopolitičko-geoekonomska suparništva i mogući sukobi odvijat će se upravo u regijama koje obiluju prirodnim resursima, posebice energetske, a u kojima ni jedna od svjetskih sila nije ostvarila presudan utjecaj (Srednja Azija, Subsaharska Afrika, Jugoistočna Azija, dijelovi šire regije Bliskog istoka). U nekima od tih regija NATO u posljednjem desetljeću pokazuje angažiranost i čak je i vojno prisutan (primjerice u Afganistanu).

Četvrti geopolitički izazov predstavljaju novi odnosi u zapadnom dijelu Euroazije i novi odnosi između pojedinih članica NATO-a i Rusije. Čvrsta njemačko-francuska osovina u Europskoj Uniji, ali i u NATO-u (primjerice zajedničko stajalište oko neangažiranja NATO-a u vojnim operacijama u Iraku 2003., kao i protivljenje pozivanju Ukrajine i Gruzije da pristupe Akcijskom planu za članstvo NATO-a u prosincu 2008. godine kako se ne bi antagoniziralo Rusiju, te stajalište o preispitivanju svrsishodnosti raketnog štita koji SAD planira postaviti na vanjske granice NATO-a u Srednjoj Europi) i dalje funkcionira, ali ono što predstavlja novi trenutak jesu odnosi između Njemačke i Rusije koji u posljednjem desetljeću doživljavaju stalan uspon. „Prirodna upućenost“ jedne države na drugu u prošlosti je rezultirala krvavim sukobima, a u 20. stoljeću dvama najkrvavijim sukobima uopće, Prvim i Drugim svjetskim ratom. Nakon ujedinjenja Njemačke odnosi dviju država sve su se više pretvarali u više stupnjeve suradnje, a može se govoriti i o strateškom partnerstvu na gospodarskom polju te posebice na energetske polju (npr. veliki zajednički projekt plinovoda *Sjeverni tok* ispod Baltičkog mora, od ruskog Viborga do njemačkog Greifswalda, izgrađen kako bi se izbjegao tranzit plina iz zapadnog Sibira u srednju Europu kroz Bjelorusiju i Poljsku, dovršen 2011. godine). Upućenost, ali i ovisnost Njemačke o Rusiji kad su u pitanju uvoz prirodnih resursa i izvoz industrijskih proizvoda činjenica je koju treba prepozna-

3 <http://www.indexmundi.com/energy.aspx>;
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2175rank.html>;
<http://www.energy.eu/stats/energy-natural-gas-consumption.html>

vati i prema kojoj će se određivati glavnina sadržaja njemačko-ruskih odnosa u bliskoj budućnosti. Ti će odnosi u budućnosti biti obilježeni pragmatizmom i ekonomskom suradnjom te nije realno očekivati da će Njemačka ugroziti odnose s Rusijom primjerice podrškom primanju neke od država ZND-a u NATO.

Konačno, peti geopolitički izazov koji možemo identificirati predstavljaju unutar-nji odnosi u NATO-u na relaciji SAD-Europa, kao i oni između europskih članica. Proširenje NATO-a na države Srednje i Jugoistočne Europe, kao i moguća tendencija daljnjeg širenja NATO-a na države Istočne Europe u budućnosti, bude li za takve poteze ikad postojao konsenzus unutar samog Saveza, pokazuju visok stupanj korelacije između geopolitičkih i geostrateških ciljeva SAD-a i većine članica NATO-a. Pritom ipak treba napomenuti da jedan dio članica u ostvarivanju ovih ciljeva pokazuje veću tendenciju za provođenje u djelo vlastitih strategija i bilateralnih odnosa, primjerice s Rusijom, nego što su fokusirani na djelovanje na razini Saveza. Prema stupnju rezerviranosti prema provođenju globalne geostrategije SAD-a i provođenju vlastitih strategija u osiguravanju geopolitičkog utjecaja i energetske sigurnosti, posebno se izdvajaju velike europske države, najvažnije članice Europske Unije, ali ujedno i članice NATO-a. To su dakako Francuska i Njemačka. No u NATO-u su utjecaj i glas SAD-a ipak najvažniji, iako se formalno odlučuje konsenzusom. Međutim članica koja za obranu izdvaja gotovo tri četvrtine svih sredstava koja se izdvajaju na razini svih članica pojedinačno, jedina svjetska supersila koja posjeduje sve kapacitete za djelovanje u bilo kojem dijelu svijeta, ima, ako ne formalno, a onda stvarno, presudan utjecaj na oblikovanje programa rada kojim će se NATO voditi.

NATO – spona za povezivanje sustava regionalne sigurnosti?

Teško se može pretpostaviti da bi NATO mogao postati sustav istinski globalne sigurnosti jer to daleko prelazi njegove kapacitete, ali i namjenu i svrhu postojanja.

Sama globalna sigurnost – kao realnost u suvremenom svijetu – ne postoji. Postoje sustavi regionalne sigurnosti i regionalne sigurnosne organizacije koje ih održavaju i koje u njima djeluju. Je li onda budućnost NATO-a u povezivanju i suradnji s regionalnim sigurnosnim organizacijama, u razvijanju sigurnosnih partnerstava? Upravo na toj razini, povezivanjem s regionalnim sigurnosnim organizacijama i razvijanjem sustava regionalne sigurnosti, NATO može postići najveći uspjeh u izgradnji sigurnosti svojih članica, ali i partnera. Budućnost je u kontinuiranoj suradnji koja se ostvaruje programima i partnerstvima – Partnerstvom za mir, partnerstvima NATO-Rusija, NATO-Ukrajina, Mediteranskim dijalogom (trenutačno u bitno izmijenjenim uvjetima, nakon arapskog proljeća), Zaljevskim vijećem za suradnju, Istambulskom inicijativom itd. NATO može biti spona koja će osim izgradnje sigurnosne zajednice programima i partnerstvima povezivati sustave regionalne sigurnosti.

Mogućnosti da članicama NATO-a postanu države kao što su Izrael, Japan, Australija, možda i Novi Zeland, značile bi da NATO potpuno izlazi iz regionalnih okvira i postaje spona za povezivanje sustava regionalne sigurnosti, možda čak i u pokušaju izgradnje globalne (iako dakako ne potpune) sigurnosti za države koje su saveznice SAD-a u strateški bitnim dijelovima svijeta.⁴ Naravno, odmah se otvara sljedeće pitanje: kad bi članstvu pristupio Japan, zašto ne bi i Južna Koreja? U Južnoj Koreji ionako se nalaze američke postrojbe. Tajvan ne može postati članicom jer bi to izazvalo kinesku reakciju, ali od kraja 1970-ih godina ima obrambeni sporazum s SAD-om. Bila bi to sigurnost za države saveznice, vjerojatno na formalno višoj razini, pod američkim kišobranom. Postavlja se pitanje što bi se u stvarnosti promijenilo budući da su neke od tih država s SAD-om vezane obrambenim sporazumima, a osim toga SAD je dosad uvijek pokazivao odlučnost pri pomoći u obrani navedenih država ukoliko je to bilo potrebno. Bi li NATO takvim potpunim izlaskom iz okvira definiranih u Sjevernoatlantskom ugovoru i *de facto* vlastitom globalizacijom trebao promijeniti i ime, službeni opis zadaća te redefinirati svoje ciljeve? Kako objasniti da savez koji se naziva sjevernoatlantskim uključuje Japan ili Australiju? Bi li uopće u novom ugovoru, koji bi trebalo sastaviti i ratificirati među državama članicama takvog jednog novog saveza, bilo potrebno definirati geografsko područje odgovornosti ili odrediti da se ono podrazumijeva prema državama članicama?

Jačanje partnerstava koja su već uobličena u organizacije i djeluju (Europska Unija, Partnerstvo za mir, Ujedinjeni narodi, Organizacija za europsku sigurnost i suradnju, Vijeće Europe, Rusija, Ukrajina i Gruzija, Istambulska inicijativa za suradnju, Mediteranski dijalog) treba biti praćeno promišljanjem o unapređivanju postojećih odnosa s pojedinim državama kako bi se oni mogli unaprijediti. Potrebno je poduzeti korake kao što su uspostava novih ili dorađenih sporazuma o partnerstvu; proširenje liste aktivnosti koje vrše partneri; dopuštanje veće diferencijacije u odnosima partnera s NATO-om; uvođenje novih programa i ciljeva, posebice onih koji bi mogli dovesti do veće operativne ili diplomatske suradnje na pojedinim projektima; izmjena procedure kako bi se omogućila što slobodnija izmjena ideja među partnerima.⁵

Geopolitički izazovi NATO-u uvelike su povezani s pristupom izvorima energije, a posebice nafte. Većina nafte u SAD se uvozi iz nestabilnih regija svijeta. Primjerice SAD je uvoznik 25 posto ukupne svjetske nafte koja se uvozi, a zalihe SAD-a iznose samo

4 Više u: Risse-Kappen, T., *Beyond Iraq: Challenges to the Transatlantic Security Community*, AICGS, Washington, D.C., 2003.

5 Skupina autora, *NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement*, Analysis and Recommendations of the Group of Experts on a New Strategic Concept for NATO, 2010., http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_63654.htm, str. 23

dva do tri posto svjetskih zaliha,⁶ ali istodobno većina plina u SAD ipak dolazi iz Sjeverne Amerike, iz vlastitih zaliha, te iz Kanade. I dok je većina članica NATO-a uglavnom ovisna o uvozu nafte iz regije Bliskog istoka i posebice Perzijsko-arapskog zaljeva kao najvažnije naftom bogate regije na svijetu (60 posto potvrđenih svjetskih zaliha nafte i 45 posto potvrđenih svjetskih zaliha plina) i drugih nestabilnih regija svijeta,⁷ poput regije Gvinejskog zaljeva primjerice, kad je u pitanju plin, SAD i još neke članice NATO-a mogu se osloniti na vlastite izvore. Članice iz Srednje i Jugoistočne Europe, ali i sve veći dio članica iz Zapadne Europe, ovisne su uvelike o uvozu plina, ali i nafte iz Rusije. Njihovi ciljevi i strategije djelovanja stoga nikako ne mogu biti jednaki. Postavlja se pitanje je li uopće moguće na razini čitavog NATO-a uspostaviti jedinstvenu strategiju ostvarivanja energetske sigurnosti. Dosadašnje iskustvo manje bitnih stvari, a ne samo nečega što je prvorazredni strateški interes svake članice, pokazalo je da takva strategija zasad nije moguća i postavlja se pitanje je li uopće ostvariva. Posebni nacionalni interesi svake pojedine članice daleko više utječu na osiguravanje energetske sigurnosti svake od njih nego svijest o potrebi zajedničkog djelovanja.

Neprestano jačanje NR Kine u sprezi neoliberalnoga kapitalizma pod državnom kontrolom (gotovo da se radi o oksimoronu, ali zasad uspješnom) izaziva sve veću zabrinutost i u SAD-u i u Europi. Regija Azija-Pacifik, ali sve više i Južna Azija s Indijom na čelu, pokazuju izuzetne mogućnosti toga dijela svijeta. Ne treba zaboraviti da u istočnoj, južnoj i jugoistočnoj Aziji živi polovina ukupnog stanovništva svijeta, što je u povijesti uvijek bio problem zbog prenaseljenosti (u mnogim dijelovima i danas jest), ali i velik potencijal u smislu jeftine radne snage. Upotrebom suvremenih tehnologija i niskim nadnicama azijske države u čitavom su nizu industrijskih sektora ostvarile rezultate kojima su pokazale da nema naznaka o smanjivanju ili zaustavljanju njihova gospodarskog rasta, time i političkog, pa i vojnog jačanja, a tu je i sve veća potreba za sirovinama.

SAD i NR Kina i dalje će ostati najveći potrošači svjetske energije, a oko 2025. godine NR Kina trebala bi prema ukupnoj potrošnji energije preteći i sam SAD. Najveći problem predstavlja, a tako će biti i u budućnosti, potrošnja nafte, ponajviše zbog automobilizacije NR Kine, koja do 1993. uopće nije uvozila naftu, a sad je već pretekla Japan po uvozu nafte i postala drugi uvoznik nafte na svijetu nakon SAD-a (i druga svjetska ekonomija, *op. a.*). SAD i NR Kina već se sada bore za što veći pristup zalihama nafte, posebice u Subsaharskoj Africi.⁸ Može se očekivati da će u budućnosti njihova borba

6 Izračunato prema:

<http://exploredia.com/oil-reserves-by-country-2011/>;

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2175rank.html>

7 Više u: Sandalow, D., *Freedom from Oil*, McGraw-Hill Publishing, New York, 2008.

8 Više u: Klare, M. T., Rosenthal, J. H., *Rising Powers, Shrinking Planet: The New Geopolitics of Energy*, Metropolitan Books, New York, 2008., <http://www.carnegiecouncil.org/resources/transcripts/0041.html>.

prerasti u pravo geoekonomske suparništvo, a može izazvati i geoekonomske-geopolitički sukob u regijama bogatima naftom, ali vjerojatno bez izravnog sukoba svjetske supersile i jedne od svjetskih velesila.

Novi izazovi NATO-u nalaze se upravo na prostorima na kojima značajnija transatlantska suradnja dosad nije zabilježena. Najvažnija religijska i kulturološka pitanja pojačana su imigracijom pripadnika islamske vjeroispovijesti u Europu. Američko društvo i europska društva evoluiraju u različitim smjerovima. Stoga je moguće postaviti pitanje postoji li još uvijek „Zapad“ kao prepoznatljiva skupina država povezanih interesima i ojačanih zajedničkom kulturom i poviješću? Ili su u odsutnosti sovjetske prijetnje, zbog sve različitijih vrijednosti, ojačali i različiti interesi? Je li ovaj savez, koji prvenstveno uključuje Sjevernu Ameriku i Europu, još uvijek vodeća snaga u onome što bi se moglo nazvati međunarodnim poretkom? Ili će se svijet suočavati s alternativom koju predstavljaju države koje se natječu i savezništva koja se mijenjaju prema potrebama i okolnostima?⁹

Međutim, transatlantske politike koje se mogu identificirati kao „zapadne“ daju naslutiti da se razlika između transatlantskih partnera smanjuje (posebice posljednjih nekoliko godina; nakon svršetka unipolarizma i neokonzervativno intonirane vladavine u SAD-u za vrijeme predsjednikovanja G. W. Busha, *op. a.*). No kako bi došlo do zajedničkog djelovanja, bit će potrebno mnogo više suglasja, ne samo oko ciljeva nego i oko načina i sredstava za njihovo postizanje,¹⁰ od kojih je većinu lako identificirati:

- policijska, obavještajna i pravosudna suradnja potrebna za obranu Zapada od terorizma;
- izgradnja državnih struktura u Afganistanu, Iraku i Palestini (koja se rađa);
- sprečavanje Irana u njegovoj namjeri da postane nuklearnom silom;
- političke i ekonomske reforme u cijeloj široj regiji Bliskog istoka;
- Rusija pod vodstvom V. Putina, čije djelovanje pokazuje da, iako nije usporedivo s onim Sovjetskog Saveza, jedinstvenu i slobodnu Europu kao cilj tek treba doseći.

Navedeni skup problema predstavlja zajedničke probleme koji zahtijevaju zajednička rješenja, a dvije ključne prepreke moraju se prijeći prije nego što postane moguće poduzeti zajedničku akciju. Postavlja se naime pitanje kako će saveznici zajedno djelovati i tko među njima ima sposobnosti obaviti posao. Kakva je budućnost NATO-a s obzirom na unilateralno/multilateralno djelovanje te s obzirom na različito vojnih sposobnosti među saveznicima (Hay, W. A.; Sichertman, H., 2007:10)? NATO, kao najvažnije mjesto gdje SAD i Europa mogu zajednički raspravljati i donositi odluke, mora

9 Prema Hay, W. A.; Sichertman, H. (ur.), *Is There Still a West? The Future of the Atlantic Alliance*, University of Missouri Press, Columbia, Missouri, 2007., str. 4.

10 Kad su u pitanju sigurnost i stabilnost, transatlantski partneri ipak se više razlikuju u načinima i sredstvima za postizanje ciljeva nego u samoj identifikaciji ciljeva transatlantske zajednice.

ostati relevantan i aktivan. Kad se radi o vojnim pitanjima, NATO treba biti prvi izbor za akciju ako je ista potrebna. Razlike u kapacitetima između saveznika, koje se povećavaju, jesu sve veći problem, ali to ne znači da NATO ne može ispunjavati svoju ulogu.

SAD i Europa, bez obzira na vlastite razlike, najsličniji su od svih regija i mogu najviše izgubiti ako u suvremenom dobu globalizacije i masovnog terorizma ne uspiju u promicanju vlastitih zajedničkih vrijednosti i interesa u svijetu.¹¹

Asimetrično ratovanje u velikoj mjeri poništava prednosti koje pruža tehnološki modernije, superiorno naoružanje. SAD nije priznao da tzv. „revolucija u vojnim poslovima“ ne može osigurati da oni koji su poraženi prihvate poraz, što je ključni cilj u održivom vojnom planiranju. Irak je vjerojatno dobra lekcija iz koje su planeri politike trebali izvući pouke da ratovanje nije sukob strojeva, nego sukob ljudskih volja. Izrada doktrina, analiza i nabave opreme mora se usmjeriti na izazove koje će predstavljati asimetrični sukobi, pri čemu treba imati u vidu i zapadnu, više tehnološki zasnovanu vojnu povijest, i onu ne-zapadnu, koja manje pozornosti i važnosti pridaje tehnološkim znanjima. Američka vojna praksa na određeni način predstavlja najdalji korak zapadnog modela ratovanja, a njezini protivnici predstavnici su ne-zapadnih sustava ratovanja. Ovaj kontrast u središte stavlja pitanje definiranja zapadnog načina ratovanja kojem pripadaju i vojne snage drugih razvijenih država sa sličnim kulturološkim značajkama (Hay, W. A.; Sicherman, H., 2007:195-196).

Sigurnost i napredak SAD-a ponajviše ovise o Aziji. Američko-kineski odnosi bit će glavna odrednica odnosa između SAD-a i Azije, ali dakako ne i jedina. W. Overholt smatra da SAD i dalje inzistira na odnosima s Japanom, koji onda u drugi plan stavljaju realnost koju predstavljaju odnosi SAD-a i Kine, koji pak određuju većinu pitanja vezanih uz Aziju. Prioritet koji se daje vojnim pitanjima donosi rizik nepotrebnog polariziranja regije te slabi ekonomske odnose koji su prouzročili američku nadmoć, ali sada jačaju kineski utjecaj. Utjecaj SAD-a u Aziji stoga slabi. Overholt u pitanje dovodi tvrdnju da će promicanje demokracije samo po sebi dovesti do jačeg razvoja i mira te prognozira novu eru u kojoj bi geopolitika Azije mogla poprimiti bitno drugačije oblike (Overholt, 2007.).

U raspravi o potrebitosti NATO-a S. Sloan navodi da u svijetu ne postoji ništa slično onome što predstavlja integrirana zapovjedna struktura slična NATO-u, toliko potrebna za odvijanje zajedničkih vojnih operacija, bilo da se odvijaju pod zastavom EU-a, NATO-a ili *ad hoc* koalicije pod vodstvom neke članice NATO-a. NATO smatra potrebnim, ali ne i dovoljnim za cjelokupnu sigurnost Angloamerike i Europe (Sloan, 2010:277).

Postoje i razmišljanja da bi NATO trebalo nadopuniti novim ugovorom, onim o novoj atlantskoj zajednici, koji bi potpisale sve članice NATO-a i Europske Unije. Dr-

11 Više u: Gordon, P., "Bridging the Atlantic Divide", *Foreign Affairs*, 2003., 82 (1), str. 70-83

žave koje brane demokratske vrijednosti i pridonose operaciji u Afganistanu, kao što su Australija, Novi Zeland, Japan i Južna Koreja, moglo bi se pozvati da se priključe ovom ugovoru koji bi okupljao demokracije koje dijele slične vrijednosti i zajednički rade na ostvarivanju sigurnosnih interesa. Bila bi to organizacija koja bi služila nevojnoj suradnji i ne bi bila kompetitivno nego suradnički nastrojena prema NATO-u i Europskoj Uniji (Sloan, 2010:278).

Razlike u stavovima i viđenjima, kad je u pitanju angažman u široj regiji Bliskog istoka, između SAD-a i dijela europskih članica NATO-a nisu zanemarive. Te su razlike najviše kulminirale tijekom velikog raskola oko akcije u Iraku 2003. godine kad ni u NATO-u nije bilo moguće postići konsenzus za djelovanje, makar i u obliku pomoći jednoj članici, Turskoj, u slučaju opasnosti. Različitost percepcija problema u regiji i načina njihova rješavanje između SAD-a i jednog dijela europskih članica NATO-a tada je bila na vrhuncu.¹² Problemi sa slanjem vojnika u Afganistan, povlačenje nekih država iz te mirovine misije i smanjivanje izdvajanja za obranu među europskim članicama NATO-a itekako utječu na njihov doprinos angažiranju. Ujedno su bile prisutne i razlike u pogledima na borbu s ekonomskom krizom, u smislu treba li štedjeti na izdvajanjima za obranu ili trošiti jednako ili čak više kako bi se poticale investicije i tako državnom potrošnjom, ugovorima s privatnim sektorom, stimulirao oporavak ekonomije.

Iako je Obama najavio drugačiji smjer američke vanjske politike od svoga prethodnika i ukazao na potrebu uspostavljanja multilateralizma u međunarodnim odnosima te time zadobio simpatije među Europljanima, ipak nije uspio pomiriti različite poglede na međunarodne odnose koji dijele dvije strane Atlantika. Povlačenje američkih vojnika iz Iraka ostavlja potencijalno izuzetno nestabilnu situaciju i mogućnost raspada Iraka na dvije ili tri države, od kojih bi jedna nesumnjivo bila većinski šijitska i samim time naklonjena Iranu i blisko povezana s njim. Iranska nuklearna prijetnja i mogućnost regionalnog sukoba, kao i mogućnost američke, američko-izraelske ili samo izraelske vojne intervencije, kojom bi se pokušao zaustaviti iranski nuklearni program, još je jedan sigurnosni izazov koji može snažno utjecati na geopolitičke odnose u regiji, ali i na geostrateške odnose u većem dijelu Euroazije. Treća velika vojna intervencija SAD-a u toj regiji u razdoblju nakon 11. rujna pokazala bi da je američko vojno interveniranje s ciljem rušenja režima postalo pravilo kad je u pitanju šira regija Bliskog istoka, a posebice države koje okružuju Perzijsko-arapski zaljev, najvažniju svjetsku regiju kad su u pitanju zalihe i izvoz nafte. U isto vrijeme situacija u Afganistanu sve je samo ne mirna, a granično područje između Afganistana i Pakistana kroz koje prolazi približno tri četvrtine prometa kojim se dovoze zalihe NATO-a u Afganistan izloženo je napadima militantata.

¹² Više u: Andrews, D. M. (ur.), *The Atlantic Alliance under Stress*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005.

Promjene u strateškim ciljevima NATO-a

Strateški ciljevi NATO-a mijenjaju se kako se mijenja strateška okolina koja utječe na saveznike. Primarno su promjene tih ciljeva posljedice odgovora na geopolitičke i geostrateške izazove koji se pred NATO postavljaju u suvremenom razdoblju.

Od sredine 1990-ih godina u SAD-u je uglavnom vladalo mišljenje da je doprinos Europe transatlantskom savezništvu stupanj sudjelovanja u vojnim operacijama, kao potpora američkim vojnim intervencijama i ratu protiv terorizma. Stoga su bilo kakva smanjivanja obrambenih proračuna, kao i smanjivanja doprinosa u misijama, primjerice u Afganistanu, doživljavana kao znaci strateškog slabljenja i sve manje relevantnosti Europe u globalnoj geostrateškoj slici. Težište geopolitičkog i geostrateškog utjecaja i važnosti, sudeći prema takvom promišljanju, pomiče se prema Tihom i Indijskom oceanu, dok Atlantik postaje manje bitan. Ovo nije recentna pojava i njezini se prvi znaci mogu pratiti još od kraja 1980-ih godina, a posebice nakon raspada SSSR-a i kontinuiteta jačanja NR Kine i Indije. Sve to utjecalo je na određeno smanjivanje važnosti NATO-a u američkom strateškom promišljanju, ali i u akademskoj zajednici koja se bavi međunarodnim odnosima, posebice u posljednjih desetak godina.

Četiri strateška trenda oblikuju stratešku okolinu u kojoj NATO djeluje:

1. globalna financijska (ekonomska) kriza;
2. multipolarnost koju ne prati multilateralizam;
3. tehnološke prijetnje globalnom poretku i pravilima;
4. novi konsenzus oko pravila upotrebe sile u međunarodnim odnosima.¹³

Pitanje je jesu li očekivanja SAD-a od Europe nerealna. Već dva desetljeća SAD od Europe traži povećavanje kapaciteta kako bi bili sposobni zajednički ispunjavati misije izvan prostora odgovornosti i teritorija članica (misije *out-of-area*). Očekivanja SAD-a od Europe više se ne poklapaju s onime što SAD želi od NATO-a jer se globalna geostrateška situacija unipolarnog okruženja, koja je definirala interese nacionalne sigurnosti SAD-a, mijenja prema multipolarnoj. Neki od izazova i dalje će biti aktualni, a mogle bi se pojaviti i nove misije. Misije prekomorskoga karaktera vjerojatno će pratiti novi vojni i politički izazovi, a možda će postati i važniji od njih.

Problemi i nerazumijevanja oko podjele troškova obrane između SAD-a i europskih članica NATO-a vjerojatno će se nastaviti, ali javljaju se novi izazovi vezani uz multipolarnost koji više odgovaraju kapacitetima i interesima Europe. U suočavanju s njima SAD i Europa sada imaju više zajedničkih interesa nego što su imali od 1989. godine (Wright; Weitz, 2010:4-5).

NATO se više ne može smatrati isključivo obrambenom organizacijom koja je ograničena na određeno geografsko područje. NATO se danas bavi i obrambenim i ofenzivnim

¹³ Wright, T.; Weitz, R., *The Transatlantic Alliance in a Multipolar World*, Transatlantic Paper Series, The Chicago Council on Global Affairs, Chicago, Illinois, 2010., str. 2-3

zadaćama u svojoj borbi protiv terorizma i sigurnosnih izazova sadašnjice. Kako bi se borio protiv terorizma ili prijetnje terorističkim napadom stanovništvu, infrastrukturi i vojnim snagama NATO-a, može djelovati kako bi se pružila pomoć nacionalnim vladama u borbi s posljedicama terorističkih napada, kako bi se podupirale operacije Europske Unije i ostalih međunarodnih organizacija ili koalicija u koje su uključene članice NATO-a te razmještale postrojbe gdje je to potrebno kako bi se ispunjavale takve misije.¹⁴

Kad je u pitanju odnos NATO-a prema široj regiji Bliskog istoka, 11. rujana definitivno se nameće kao prekretnica u tom odnosu i ulasku NATO-a u regiju, koja je od ograničene uloge medijatora dijaloga o sigurnosti u regiji prerasla u mnogo angažiraniju ulogu ulaskom u stvarna partnerstva. NATO je bio potpora misijama u Darfuru i Iraku, kao što je i nositelj misije u Afganistanu. Uloga NATO-a u široj regiji Bliskog istoka uvelike je ovisila o američkoj vanjskoj politici i njezinim ciljevima. Radi se naime o regiji koja je najvažnija za energetske sigurnost velikog dijela najrazvijenijih država svijeta jer se u njoj nalaze najveće svjetske zalihe sirove nafte i prirodnog plina. Veće razlike u odnosima između NATO-a i država regije ne treba očekivati brzo niti će one biti suštinske, a razlike u percepciji pristupa prema rješavanju problema u regiji između SAD-a i većine europskih članica NATO-a mogle bi nakon arapskog proljeća ipak biti umanjene. Ulogu NATO-a ovdje nikako ne treba precjenjivati, ali je isto tako nemoguće da NATO djeluje u ovoj regiji bez međusobne suradnje.¹⁵

Definiranje strateških izazova, a time i strateških ciljeva NATO-a, mora biti plod strateškog promišljanja koje se treba voditi što većom objektivnošću i nezavisnošću. Stoga suradnja akademske zajednice, posebice trustova mozгова (*think-tanks*), može biti od velike koristi.

Strategic Studies Group (Grupo de Estudios Estratégicos) iz Španjolske (najstariji trust mozгова u Španjolskoj s područja vanjskih poslova) u veljači 2009. u dokumentu pod nazivom *NATO 3.0: Ready for a New World* definirao je ključne strateške izazove NATO-u.

Pristup koji zauzimaju vrlo je konzervativan pa se u njemu Rusiju i Iran čak naziva neprijateljima, a osnovnom svrhom NATO-a smatra se obrana njegovih članica i Zapada u cjelini od terorizma i ostalih suvremenih sigurnosnih izazova. Zagovara se potreba strateške reorijentacije NATO-a, s mirovnih misija prema borbi protiv terorizma. NATO bi trebao biti otvoren prema demokratskim državama koje su voljne i sposobne pridonositi obrani Zapada od terorizma, kao što su Australija, Japan, Južna Koreja i Izrael. Takvo viđenje zasniva se i na percepciji Zapada ne samo kao geografske odrednice nego i kao zajednice koja dijeli vrijednosti, političku kulturu, tržišnu ekonomiju i interese.¹⁶

14 *Military concept for defence against terrorism*, <http://www.nato.int/ims/docu/terrorism.htm>

15 Intervju, A. Bin, 6. siječnja 2006.

16 Bardaji, R.; Coma, M., *NATO 3.0: Ready for a New World*, Strategic Studies Group Report, Madrid, Španjolska, 2009., <http://www.acus.org/files/NATO3.0.pdf>, str. 7

Zanimljivo je takav konzervativniji i uvelike militaristički pristup, iznesen u dokumentu *NATO 3.0: Ready for a New World*, usporediti s pristupom koji su zauzeli politički vođe članica NATO-a i uvaženi pripadnici akademske zajednice koji su bili uključeni u izradu dokumenta *NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement*. Taj je dokument, objavljen u svibnju 2010., izrađen s namjerom da posluži kao vodilja za izradu novog Strateškoga koncepta NATO-a, koji je konačno i usvojen u studenom 2010. tijekom sastanka na vrhu NATO-a održanog u Lisabonu. Ono gdje se pristupi u dva navedena dokumenta vrlo malo razlikuju jest identifikacija strateških izazova koji oblikuju suvremeno strateško okruženje. Veće se razlike ne zamjećuju niti u osnovnim crtama poteza koje bi trebalo povlačiti na izgradnji kapaciteta niti na daljnjem razvoju dosadašnjih i uspostavi formalno više razine novih partnerstava koje smatraju korisnim i za NATO i za moguće partnere NATO-a.

Tablica 1: *NATO 3.0: Ready for a New World* i *NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement* – sličnosti i razlike u identifikaciji strateških izazova

NATO 3.0: Ready for a New World	NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement
Rusija, prijetnja posthladnoratovskom poretku (još pod dojmom ruske vojne intervencije u Gruziji i tadašnjeg zaoštavanja odnosa Rusije i NATO-a).	
Iran, prijetnja globalnom poretku, posebice zbog razvoja nuklearnog oružja.	
	Dugotrajnost regionalnih, nacionalnih, etničkih i religijskih suparništava.
	Sve veća ovisnost svijeta o potencijalno ranjivim informacijskim sustavima.
	Natjecanje i borba za naftu i ostale strateški važne prirodne izvore, sve veća važnost sigurnosti pomorske plovidbe.
	Akumuliranje posljedica uništavanja okoliša i klimatskih promjena.
Islamistički terorizam kao prijetnja društvu Zapada.	Planovi i ambicije terorističkih skupina koje djeluju i na međunarodnom planu.
Prijetnja sadržana u mogućoj proliferaciji oružja za masovno uništenje.	Proliferacija nuklearnog i ostalog oružja za masovno uništenje.

Potencijalno poguban utjecaj globalne recesije na kolektivnu sigurnost.	Ekonomске poteškoće mogu odvući pozornost sa sigurnosnih izazova i zahtjeva; štetnost utjecaja neravnoteže u doprinosima izgradnji i održavanju obrambenih kapaciteta među članicama NATO-a.
	Sve su izraženiji demografski trendovi koji bi mogli dodatno ojačati globalne probleme poput siromaštva, ilegalne imigracije i pandemijskih bolesti.
Utjecaj demografskog deficita na obranu članica: obrana je društvena funkcija i dio društva. Trpjet će posljedice demografskog starenja stanovništva članica NATO-a, posebice europskih. Zbog sve većeg manjka mladog stanovništva bit će sve teže provoditi mobilizaciju. Sve više članica NATO-a prelazi na profesionalnu vojsku, ali nedostatak mladih i ovdje može predstavljati problem. Broj mladog stanovništva do 2050. nastavit će se povećavati samo u SAD-u, Turskoj, Francuskoj i Ujedinjenom Kraljevstvu. Osim Turske, ovaj porast bit će prvenstveno posljedica useljavanja, kao i većeg prirodnog prirasta useljenog stanovništva.	
(Ne)otpornost društva na podnošenje žrtava, u smislu smrti vojnika, jest čimbenik koji ne treba zanemarivati jer su članice NATO-a ušle u tzv. postratničku ili postherojsku kulturu. Senzibilitet društva i javnosti za žrtve izuzetno je velik. Posebno je teško objasniti zašto vojnici ginu u nekoj zemlji, tisućama kilometara od vlastitih domova i države koju treba štiti. SAD međutim još uvijek pokazuje veći stupanj tolerancije i na pogibije svojih vojnika i na „kolateralne žrtve“ od većine europskih članica NATO-a.	
Nestabilniji svijet, pun prijetnji i opasnosti, a za borbu s njima nužne su kompleksne strategije: nužne su prilagodbe svijetu koji više neće biti sastavljen samo od nacionalnih država i multinacionalnih institucija kao jedinih ključnih aktera, nego će sve više kao čimbenici biti uključeni akteri s razina nižih od državne (regije, autonomne regije, pokrajine itd., zatim nevladine organizacije, korporacije, moćni pojedinci, ali i terorističke organizacije).	Rastuća složenost globalne političke okoline u sebi sadrži mogućnosti smanjivanja kohezije NATO-a; moguća je ponovna pojava starih suparništava.

Tablica 2: *NATO 3.0: Ready for a New World* i *NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement* – usporedba izabranih sličnosti i razlika u davanju prijedloga za poboljšanje djelovanja NATO-a u ostvarivanju strateških i političkih ciljeva

NATO 3.0: Ready for a New World	NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement
<p>Tranzicija NATO-a od saveza čija je primarna svrha odvrćanje i defenziva prema savezu koji je spreman na intervencije izvan granica svojih članica započela je još 1990-ih godina, a proces još uvijek nije završen. Ovakav NATO ne pruža samo sigurnost svojim članicama, nego se može predstavljati kao snaga koja je sposobna osiguravati sigurnost i mir i izvan svojih granica.</p>	<p>NATO na suvremene izazove odgovara u obliku pomoći vlastima u Afganistanu u borbi protiv nasilnog ekstremizma, borbom protiv piratstva u Adenskom zaljevu, pomoći sigurnosti na Mediteranu (operacija <i>Active Endeavour</i>), obukom i opremanjem iračkih oružanih snaga i pomoći izgradnji stabilnijih društava u Bosni i Hercegovini te na Kosovu.</p> <p>Reforma vojnih kapaciteta, sofisticiraniji pristup partnerstvima, opširnije konzultacije o sigurnosnim pitanjima, učinkovitija struktura samog NATO-a.</p> <p>NATO je dio međunarodne sigurnosne arhitekture koji neprekidno evoluiru. Misija NATO-a, obrana vlastitih članica, uvijek je ovisila o prilikama izvan njihovih granica. Činjenica da su postrojbe NATO-a razmještene daleko od vlastitih država ne predstavlja odmak od temeljne zadaće i misije NATO-a.</p>
	<p>NATO i Europska Unija ostaju središnji stupovi stabilnosti i suradnje na euroatlantskom prostoru. Vjerojatnost vojnog sukoba, međunarodnog ili građanskog, na ovom je prostoru mala iako postoje problemi, poput netrpeljivosti na Kavkazu i na Balkanu, koji će zahtijevati stalnu međunarodnu suradnju.</p>

	Ne treba zaboraviti ni sigurnosne izazove poput trgovine drogom, ljudima i oružjem, kao ni mogućnost djelovanja terorističkih ćelija nastalih u državama na ovom prostoru.
NATO mora promijeniti odnos prema Iranu i iskazati interes jer, ako Iran uspije razviti nuklearnu bombu, sigurnost svih članica NATO-a može biti ugrožena. NATO mora ojačati kapacitete odvrćanja i pokazati svoju potporu diplomatskim aktivnostima koje sankcioniraju režim u Iranu slanjem pomorskih snaga u Zaljev. NATO mora iznaći najbolje rješenje kako bi proširio svoj ulogu odvrćanja na regiju Bliskog istoka i Zaljeva te Iranu jasno dati do znanja da pojam sigurnosti Zapada uključuje i Izrael. NATO mora nastaviti planove za zaštitu država članica od balističkih raketa razvojem proturaketne obrane. Ugovor između SAD-a, Češke Republike i Poljske o proturaketnoj obrani trebao bi biti proširen na čitav NATO.	Obrana od prijetnje iz Irana, posebno prijetnje balističkim raketama, za NATO postaje vojna zadaća od izuzetne važnosti. Proturaketna obrana nešto je što je ovime stavljeno u kontekst djelovanja NATO-a i otvorena je za sve članice. Proturaketna obrana bila bi najučinkovitija kad bi bila zajednički napor članica, kao i kada bi se provodila kroz suradnju NATO-a i partnera (posebice Rusije).
	NATO se može naći u situaciji da mora odgovarati na izazove koji ne ugrožavaju izravno sigurnost NATO-a, ali je odgovor NATO-a bitan građanima država članica. Takvi odgovori, poput izvođenja humanitarnih operacija, pomoći u borbi s prirodnim katastrofama, borbi protiv genocida ili masovnih kršenja ljudskih prava, pridonose međunarodnom ugledu NATO-a, koji je već izveo više takvih operacija (Kosovo, Darfur, Pakistan itd.).
NATO ne smije podleći provokacijama, a kad je Rusija u pitanju, treba pod svaku cijenu izbjeći novo hladnoratovsko okruženje. Istodobno mora jasno dati do znanja da nije podložan ucjenama i zastrašivanju.	
NATO je državama članicama i njihovim antiterorističkim politikama, koje su u rukama sigurnosnog sektora i pravosuđa na nacionalnoj razini, ostavio borbu protiv terorističkih prijetnji koja se provodi bez koordinacije sa samim NATO-om. U Europi ta je odgovornost koordinacije prebačena na Europsku Uniju.	

<p>NATO bi trebao izraditi i provoditi transatlantsku politiku domovinske sigurnosti i obrane koja bi povezivala obje strane Atlantika i započeti institucionalni dijalog sa sektorom unutarnjih poslova u državama članicama kako bi se dogovorili opseg i priroda mogućeg budućeg doprinosa.</p>	
	<p>Novi Strateški koncept mora uvažiti činjenicu da NATO u ovom desetljeću uglavnom neće djelovati samostalno.</p> <p>U svakodnevnom djelovanju NATO-a središnje mjesto zauzimat će Partnerstva. NATO mora težiti produbljivanju odnosa s ključnim partnerima, uspostavi novih odnosa gdje je to prikladno, proširenju raspona partnerskih aktivnosti i uvažavanju činjenice da sa svakim partnerom treba surađivati na specifičan način.</p> <p>Strateški koncept mora nužno biti dokument u kojem jasno stoji što je NATO dužan činiti za svaku državu članicu i što je svaka država članica dužna činiti za NATO.</p>
<p>NATO bi trebao uspostaviti mehanizam za zajedničko financiranje operacija, ne samo za financiranje infrastrukture, nego i taktičkog transporta i logistike (primjerice sustavi za izviđanje AWACS, AGS, proturaketna obrana). Taj bi se mehanizam trebao primjenjivati i na financiranje NATO-ovih snaga za brze odgovore (<i>NATO Response Forces</i>). Manje članice, koje nisu sposobne samostalno razvijati određene kapacitete, a koji su NATO-u potrebni, trebaju se udruživati i razvijati ih i koristiti zajednički.</p> <p>NATO mora preispitati svoj proračun za infrastrukturu kako bi odredio koji će postotak biti doznačen zajedničkim fondovima kojima je namjena razvoj sposobnosti (kapaciteta).</p>	
	<p>NATO mora ubrzati razvoj obrane od napada na informatičku infrastrukturu i sustave zaštitom vlastitih komunikacija i zapovjednih sustava, kao i u obliku pomoći članicama u obrani i oporavku od mogućih napada.</p>

	<p>NATO i partneri moraju biti spremni odgovoriti na tehnološke inovacije koje mogu biti opasne u stjecanju tehnološke prevage u vođenju ratova. Radi se o inovacijama na poljima kao što su komunikacijske tehnologije, kognitivne i biomedicinske znanosti, robotika i nanotehnologija.</p>
<p>NATO mora pronaći svoj legitimitet većom pozornošću i naporima koje posvećuje područjima kojima se dosad gotovo nije bavio, kao što su pitanja energetske sigurnosti (ovdje se dosad bavio samo pitanjima zaštite linija transporta), ali i pitanja klimatskih promjena.</p> <p>NATO se također mora oduprijeti izazovu da se povuče na trag u strogo omeđenu zonu djelovanja jer je svijet globaliziran i sigurnost ovisi o globalnim silnicama.</p>	<p>Pristup izvorima energije i sigurnost dopreme energije do potrošača nešto je bez čega suvremena država ne može funkcionirati. Većina država ovisna je o uvozu energije i putovima dopreme te energije kroz cjevovode ili pomorske putove. Bilo kakvo ometanje dopreme izvora energije izazvalo bi zabrinutost NATO-a, posebno ako je plod sabotaže infrastrukture ili ometanja plovidbe.</p> <p>Takvi događaji, kada bi potrajali, mogli bi, prema članku 4. Sjevernoatlantskog ugovora, dovesti do konzultacija i odluke saveznika o prikladnom odgovoru. Iako je energetska politika unutarnje pitanje država, NATO ima obvezu zaštititi vlastite energetske zalihe kako bi osigurao mogućnosti akcije vlastitih snaga.</p> <p>Mogućnost velikih ometanja dotoka energetske zaliha zauzima visoko mjesto među strateškim procjenama NATO-a i izradi planova aktivnosti u mogućim nepredviđenim situacijama.</p>

<p>NATO mora više pozornosti posvećivati javnoj diplomaciji i informiranju kako bi bolje uspijevao izvještavati javnost, prvenstveno država članica. NATO treba promicati vrijednosti liberalne demokracije i izvještavati o važnosti svoje misije i aktivnostima koje poduzima kako bi čuvao mir i osiguravao sigurnost članica, ali i dijelova svijeta u kojima se pojavljuju suvremeni sigurnosni izazovi koji prijete sigurnosti država članica i njihovu stanovništvu.</p>	<p>Stanovnike država članica NATO-a trebalo bi podsjećati na to da NATO služi njihovim interesima u obliku sigurnosti koju pruža, a stanovnici država nečlanica trebali bi biti upoznati s činjenicom da NATO i njegovi partneri svakodnevno rade kako bi svijet učinili sigurnijim.</p> <p>Strateški koncept trebao bi ovlastiti i potaknuti glavnog tajnika NATO-a da potakne provedbu programa administrativnih i ostalih reformi kako bi NATO postao učinkovitiji, ekonomičniji i sposobniji za pravovremeno reagiranje.</p>
<p>NATO treba postati savez globalnog doseg u odgovornostima te bi trebao uključivati Južnu Koreju, Japan, Australiju i Izrael. Trebao bi uspostaviti i partnerstva s Indijom i Kolumbijom. Individualni sporazum o suradnji s Izraelom već je postignut.</p>	<p>Kad su u pitanju NATO-ova partnerstva novijeg datuma, koja nisu definirana formalnim ugovorima i sporazumima, misli se prvenstveno na partnerstva daleko izvan euroatlantskog prostora. Australija je važan partner koji u Afganistanu pridonosi s više postrojbi nego polovina članica NATO-a. Ne treba zaboraviti ni važan doprinos Novog Zelanda, kao ni Republike Koreje. Japan je uložio milijarde dolara u obnovu Afganistana. Radi se o partnerstvima koja se ne zasnivaju samo na interesima, nego i na vrijednostima. Odvijanje operacije u Afganistanu bilo bi nemoguće bez suradnje Pakistana, koliko god ta suradnja bila problematična.</p> <p>Ostaje otvoreno pitanje veće suradnje s regionalnim sigurnosnim organizacijama ukoliko postoji interes država članica tih organizacija za suradnju s NATO-om.</p>

Relevantni odgovori NATO-a na suvremene strateške izazove ključni su jer se na taj način pokazuje da se želi zadržati spremnost i mogućnost odgovaranja na izazove u suvremenoj strateškoj okolini.

Tri značajne promjene odrazit će se na NATO u narednim godinama. To su smanjenje obrambenih troškova u Europi, razvoj američkog rasporeda snaga i završetak borbenih operacija u Afganistanu. Ključni je dio odgovora na te promjene „pametna obrana“ kao novi oblik suradnje među članicama u uvjetima ušteda u obrambenim proračunima. Upravo „pametna obrana“ može razviti odgovarajuće kapacitete unutar NATO-a. No kapaciteti sami po sebi nisu dovoljni. Postrojbe država članica moraju biti sposobne zajednički djelovati. Operacije koje se odvijaju prava su pokretačka sila koja poboljšava sposobnosti zajedničkog rada saveznika, pa čak i kad se treba zajedno boriti. Zajednički djeluje 28 država članica, ali i partneri širom svijeta, njih pet u operaciji u Libiji, sedam na Kosovu i dvadeset i dva u Afganistanu (Rasmussen, 2012.).

Postoje mišljenja da NATO troši premalo vremena na proučavanje i procjenjivanje sigurnosnih rizika kako bi iznašao načine sprečavanja kriza i njihovog suzbijanja ako izbiju. Neke članice, posebice iz Srednje i Istočne Europe, zabrinute su da NATO u slučaju krize neće moći pripomoći njihovoj obrani. Slična razmišljanja imaju i Norveška i Island te traže uvjerenja da će NATO priskočiti u pomoć ako bude potrebno. Međutim ta uvjerenja, koja bi trebala biti praćena koracima na političkom i vojnom polju koji bi odvratili potencijalnog agresora u Europi, morala bi biti u skladu s obećanjima i uvjerenjima koja je NATO ponudio Rusiji – da je neće ugrožavati. NATO bi identifikaciju i procjenu kriza te nalaženje odgovora na iste, uz pripreme aktivnosti, trebao učiniti rutinskim dijelom svoga djelovanja (Asmus i dr., 2010.).

Čimbenik koji najviše ograničava daljnju preobrazbu i unapređenje vojnih kapaciteta NATO-a jest manjak izdvajanja za obranu među europskim članicama. Samo šest od 26 europskih članica NATO-a za obranu izdvaja dva ili više posto BDP-a, dok je manje od polovine ispunilo zadaću osposobljavanja vlastitih postrojbi koja se tiče sposobnosti za pripravnost i mogućnost brzog razmještanja. Cilj koji se sastoji od 20 posto izdvajanja za oružane snage, a koji bi se trebao koristiti za investicije, ispunjava manje od polovine država članica NATO-a. Razlika je posebice velike između vojnih kapaciteta SAD-a i ostatka NATO-a, a nastavi li se povećavati, mogla bi ozbiljno ugroziti koheziju samog NATO-a. Problem dodatno pogoršava činjenica da su se u posljednja dva desetljeća europska izdvajanja za obranu u nerazmjernim odnosima trošila na osoblje i troškove normalnog funkcioniranja, a ne na ulaganja u razvoj.¹⁷

17 Skupina autora, *NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement*, Analysis and Recommendations of the Group of Experts on a New Strategic Concept for NATO, 2010., http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_63654.htm

Misija koju je NATO proveo u Libiji bila je prva značajna vojna operacija nakon izbijanja svjetske ekonomske krize iz 2008. i 2009. godine. Kriza, koja je utjecala na drastično smanjivanje obrambenih proračuna većine europskih članica NATO-a, otvara pitanja o mogućnosti izvedbe takvih operacija u budućnosti, a rani izvještaji koji su govorili da izvedba operacije pati od nedostatka udarnih kapaciteta ovim su pitanjima dali dodatnu težinu. Daljnji tijek operacije „Ujedinjeni zaštitnik“ (*Unified Protector*) pokazao je da je od sredine svibnja tempo zračnih misija bio kontinuirano visok, s tim da su zračni napadi činili manje od polovine svih letova zrakoplova NATO-a u toj operaciji.

Saveznici koji su sudjelovali u toj operaciji koristili su precizno oružje koje je snaga i vojnim kapacitetima Gadafijeva režima nanijelo velike gubitke, istodobno ne ugrožavajući civilno stanovništvo. Za vrijeme operacije 15-ak vojnih brodova vršilo je ophodnje Mediteranom kako bi nadzirali provedbu embarga na uvoz oružja koji su proglasili Ujedinjeni narodi. Misija u Libiji otkrila je važne istine o suvremenim vojnim intervencijama. Misija je pokazala nepredvidljivost izbijanja kriza, posebice onima koji su tvrdili da će Afganistan biti posljednja misija NATO-a *out-of-area*. Također je pokazala da su zrakoplovi za izviđanje i dopunu goriva u zraku, kao i bespilotne letjelice, ključni za odvijanje suvremenih vojnih operacija, uz otprije prisutne zrakoplove lovce-bombardere i ratne brodove, uključujući nosače aviona. Operacija u Libiji pokazala je da NATO-u ne nedostaje vojnih kapaciteta. Zbog svih navedenih razloga Libija je postala podsjetnik na činjenicu koliko je važno da NATO održava vlastitu borbenu spremnost, ali i da posjeduje volju za akciju kada je to potrebno (Rasmussen, 2011.).

Zaključak

Djelovanje NATO-a odvija se u znaku permanentne evolucije. Posljednja dva desetljeća obilježile su promjene sigurnosne okoline i odgovori samog Saveza na nove događaje, transformacije, proširenje i širenje opsega i fokusa djelovanja izvan zone odgovornosti koja je definirana i zapisana u osnivačkom dokumentu NATO-a, Sjevernoatlantskom ugovoru. Posljednjih nekoliko godina funkcioniranje i razvoj NATO-a otežava ekonomska kriza koja je vrlo snažno, gotovo bez iznimke, pogodila upravo članice NATO-a s obje strane Atlantika. Na različitost vizija o strateškim izazovima i ulozi koju bi NATO trebao zauzimati u budućnosti vrlo snažno utječe različitost ciljeva koje kao ključne definiraju dvije strane Atlantika (prvenstveno se misli na razlike između ciljeva SAD-a i starih europskih članica NATO-a iz kojih treba izuzeti Ujedinjeno Kraljevstvo). Primjetne su i razlike između pojedinih tvoraca vizija, ovisno o tome jesu li više konzervativno orijentirani i NATO više percipiraju kao „oruđe“ Zapada (kao na vrijednostima i interesima utemeljenu zajednicu koju treba čuvati i promicati) u ostvarenju strateških ciljeva protiv percipiranih „neprijatelja“, među koje se ubrajaju

Iran, ali i Rusija. Primjer je takve vizije studija *NATO 3.0: Ready for a New World*, koju je izradila Strategic Studies Group iz Madrida, dok primjer umjerenije vizije uloge NATO-a i pravaca strateškog razvoja NATO-a u budućnosti predstavlja studija *NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement*, koju je izradila skupina stručnjaka kao prijedlog koji je poslužio za izradu Strateškoga koncepta NATO-a. Razlike između retorike, percipiranih „neprijatelja”, definiranih strateških izazova i odgovora na potencijalne identificirane izazove između navedenih dviju studija prikazane su u Tablicama 1 i 2. Neka od ključnih pitanja koja treba izdvojiti, a koja su spomenuta u obje studije, pitanja su primjerice o budućem „globalnom“ karakteru NATO-a, sigurnosnim izazovima, regijama strateškog angažiranja, organiziranju učinkovitije obrane. Međutim ono što ni jedna studija ne dovodi u pitanje jesu svrhovitost i potrebitost NATO-a u budućnosti. Postavljaju se samo ključna pitanja poput svrhovitosti i potrebitosti kakvog NATO-a; uravnoteženog NATO-a ili NATO-a s jasnom podjelom zadaća i kapaciteta između SAD-a i ostalih; s kojim teritorijalnim obuhvatom; s kojom razinom strateške uključenosti; s kojim kapacitetima koje treba razvijati? Na ova pitanja sam će NATO u vrlo skoroj budućnosti morati odgovoriti ako želi ostati relevantnim akterom međunarodnih, a u perspektivi moguće i globalnih odnosa.

Literatura

- Andrews, D. M. (ur.), *The Atlantic Alliance under Stress*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005.
- Asmus, R. D.; Czumur, S.; Donnelly, C.; Ronis, A.; Valasek, T.; Wittman, K., *NATO, New Allies, and Reassurance*, Centre for European Reform policy brief, 2010., <http://www.cer.org.uk>
- Bardaji, R.; Coma, M. (ur.), *NATO 3.0: Ready for a New World*, Strategic Studies Group Report, Madrid, Španjolska, 2009., <http://www.acus.org/files/NATO3.0.pdf>
- Gordon, P., “Bridging the Atlantic Divide”, *Foreign Affairs*, 2003., 82 (1), str. 70-83
- Hay, W. A.; Sicherman, H. (ur.), *Is there still a West? The Future of the Atlantic Alliance*, University of Missouri Press, Columbia, Missouri, 2007.
- Kaplan, L. S., *NATO Divided, NATO United: The Evolution of an Alliance*, Praeger Publishers, Westport, Connecticut, 2004.
- Klare, M. T.; Rosenthal, J. H., *Rising Powers, Shrinking Planet: The New Geopolitics of Energy*, Metropolitan Books, New York, 2008., <http://www.carnegiecouncil.org/resources/transcripts/0041.html>
- Orfy, M. M., *NATO and the Middle East: The Geopolitical Context Post-9/11*, Routledge Studies in Middle Eastern Politics, Routledge, London, 2011.

- Overholt, W., *Asia, America and the Transformation of Geopolitics*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007.
- Rasmussen, A. F., *Building Euro-Atlantic Security*, govor na Konferenciji o sigurnosti, München, 4. veljače 2012., http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_84197.htm
- Rasmussen, A. F., *Building Security in an Age of Austerity*, govor na Konferenciji o sigurnosti, München, 5. veljače 2011., http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_70400.htm
- Sandalow, D., *Freedom from Oil*, McGraw-Hill Publishing, New York, 2008.
- Skupina autora, *NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement*, Analysis and Recommendations of the Group of Experts on a New Strategic Concept for NATO, 2010., http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_63654.htm
- Sloan, S., *Permanent Alliance? NATO and the Transatlantic Bargain from Truman to Obama*, Continuum Publishing, New York, 2010.
- Wright, T.; Weitz, R., *The Transatlantic Alliance in a Multipolar World*, Transatlantic Paper Series, The Chicago Council on Global Affairs, Chicago, Illinois, 2010.

Izvori:

- <http://www.indexmundi.com/energy.aspx>;
- <http://www.energy.eu/stats/energy-natural-gas-consumption.html>;
- <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2175rank.html>;
- <http://exploredia.com/oil-reserves-by-country-2011/>;
- <http://www.nato.int/ims/docu/terrorism.htm>;
- http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52837.htm?mode=pressrelease;
- http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_75836.htm.

Summary

Through the comparison of two geopolitical and geostrategic visions of strategic challenges and the role of the NATO in the modern world and in the near future, this paper attempts to point out the diversity of challenges that lie ahead of the NATO. Two visions are processed to identify challenges and propose answers to the challenges. The diversity of identified challenges and proposed responses to the challenges represents an indicator of the diversity vision. Identification of challenges and dangers varies according to authors' vision and goals. Key geopolitical and geostrategic challenges for the NATO in the future refer to: security challenges of the broader Middle East region, growing importance of control over energy sources, i.e. oil and gas exploration, economic, political and military strengthening of the People's Republic of China (PRC); relations of the NATO as a whole and individual members with Russia and internal relations in the NATO. This paper discusses the problem of identifying strategic priorities as a result of trends to which NATO must find answers and define the future role due to geographical area of action, i.e. whether NATO will remain a regional security organization or *de facto* become a global security factor to represent and protect the interests of its members globally.

Key words: geopolitical and geostrategic challenges, geopolitical vision, global economic crisis, the NATO, strategic priorities.